

Instagram: stela_knjige
Facebook: stela
www.stelaknjige.rs

Snežana Veljković
Krila u mermeru

Copyright © 2018 by Snežana Veljković.
All rights reserved.
Za izdanje na srpskom jeziku © Publik praktikum 2025

ZA IZDAVAČA
Marko Sabovljević

UREDNIK
Marina Sabovljević

LEKTURA I KOREKTURA
Borka Slepčević

DIZAJN KORICA
Predrag Marković

SLOG I PRELOM
Studio Znak

ŠTAMPA
Alpha print, Zemun

TIRAŽ
1.000

IZDAVAČ
Publik praktikum, imprint Stela
Dobrovoljačka 10/I, Zemun
office@publikpraktikum.rs
011/4202 544; 011/4202 545

GODINA IZDANJA
2025

Sva prava zadržana. Nijedan deo ove knjige ne sme se kopirati ni prenositi u bilo kom obliku ili bilo kojim sredstvima, elektronskim ili mehaničkim, uključujući foto-kopiranje, snimanje ili bilo koji sistem za skladištenje i pretraživanje informacija, bez pismenog odobrenja izdavača.

SNEŽANA VELJKOVIĆ

KRILA U MERMERU

Stela

Knjiga je napisana na osnovu istinitih događaja i stvarnih likova, samo su imena promenjena, a međuradnje i dijalozi su *licentia poetica*!

Autor

1977. Natalija

Probudila se u nepoznatoj sobi. Okolo su bili visoki žućkasti zidovi presečeni sivom, vodoravnom linijom po sredini. Na tavanici bleđa osvetljena kugla. Odnekud su dopirali nerazumljivi glasovi, tišina, pa tresak vrata. Zatvorila je oči.

Otvorila ih je ponovo, a soba je bila mračna. S leve strane postelje nazirao se prozor ispunjen senkama lišća koje se pomeralo. Između lišća štrčala je jedna ogolela, suva, prelomljena grana. Čulo se prigušeno zavijanje neke sirene, zvuk automobila koji se zaustavlja, otvaranje i zatvaranje vrata. Lišće na prozoru bešumno se pomeralo.

Nekoliko puta se budila u toj nepoznatoj sobi, buljila u osvetljenu kuglu na tavanici. Na zidu ispred sebe, visoko iznad sive poprečne linije, videla je veliki, okrugli sat. Na satu su crne skazaljke pokazivale sedam. Sedam i minut, dva. Zadremala je čekajući da se skazaljka pomeri.

I svaki sledeći put, čim bi otvorila oči, sat je bio ispred nje, visoko na zidu. Pokazivao je uvek sedam sati.

Sedam... sedam... sedam... – šaputao je nepoznat glas u glavi.

Sat na zidu bio je jedina poznata stvar u nepoznatoj sobi.

Probudilo ju je pokretanje kreveta (kasnije je shvatila da je stalno bila u krevetu). Pored kreveta je, s leve strane, bio otvoren onaj prozor kroz koji je u sobu naviralo zeleno lišće.

S mukom je podigla ruku i pokušala da nešto kaže. Podignuta ruka je lagano padala, uz veliki napor ponovo ju je podigla ka satu.

Onda se neko u belom nagnuo nad njom, uhvatio je za ruku i zadržao je među svojim. Osetila je toplotu koja joj je prijala.

– Profesorka, kako ste? Kažite nešto! Pokazujete mi sat, isti je kao naš u sali – govorio je poznat, odsečan glas. Zatim se čulo otvaranje vrata, koraci koji su se udaljavali, pa utihli.

– Hoće li neko konačno naviti ovaj sat? Promeniti baterije! – glas se gubio u hodniku.

Umorno je sklopila oči, da se samo malo odmori. Na belom zidu, na istom mestu, nalazio se isti onaj sat. Skazaljke su bile na istom mestu... na sedam sati.

Sedam kraljeva, sedam crkava, sedam zvezda, sedam pečata, sedam anđela, sedam grehova, sedam čuda – šaputao je glas u glavi. Iza glasa se nazirala visoka prilika u tamnoj odeždi.

Konačno je shvatila da je u bolnici.

Sledećih dana (ili nedelja) povremeno se budila. Prenosili su je iz kreveta na kolica, vozili nekuda, radili nešto, vraćali je kolicima i ponovo smeštali u sveže namešten, prohladan krevet. Pored je uvek bila ona prilika u belom, niska, okruglasta, s crvenkastom kratkom, retkom kosom i toplim rukama. Presvlačila ju je, prala, trljala peškirimu, masirala. Ponekad je nešto tiho pevušila, pa nestajala iz vido-kruga. Natalija je naslućivala da ona sedi u uglu kod vrata, povremeno bi ustajala, nameštala jastuk, zatezala pokrivač, pokrivala joj ramena, držala je za ruke, pojila.

Otvarala je oči tek kad bi nastupila potpuna tišina. Na zidu je stajao sat, s nepomičnim skazaljkama.

Sedam... sedam... – šaputao je glas u glavi. Tamna prilika u dugoj odeždi postajala joj je sve poznatija, milija, glas razgovetniji, vedar. Počela je da ponavlja za glasom: sedam kraljeva, sedam crkava, sedam zvezda, sedam pečata, sedam anđela, sedam grehova, sedam čuda.

Videla je devojčicu u tamnom, s pletenicama, kako poskakuje i viče: Sedam... sedam... sedam...

Probudila ju je buka u hodniku, žamor glasova. Kroz poluotvorena vrata videla je lekare i sestre kako prolaze i dovikuju se. Kroz otvoren prozor svetlucalo je svetlozeleno lišće bagrema. *Acacia, Robinia pseudoacacia...* – neko je izgovorio latinsko ime u njenoj glavi. Setila se da je u dvorištu, pored ograde, uvek bio bagrem.

Odjednom je jasno čula otkucavanje sata na zidu. Velika skazaljka se pomerala. Pokazivala je 7.20, 7.21, 7.22. Zatvarala je i otvarala oči. Svaki put je velika skazaljka bila na novom mestu, a ona mala,

široka, uporno je stajala na broju sedam: 7.55, 7.56. Gledala je netremice: 7.58, 7.59. Konačno se pomerila na broj osam!

Glas koji joj je šaptao u glavi utihnu.

Vrata su se ponovo širom otvorila, ušlo je nekoliko lekara. Velika vizita. Sve sami profesori. Dugogodišnje kolege s fakulteta. Prepoznavala im je likove, samo je trebalo da im nađe imena.

– Dobro ti jutro, Natalija. Vratila si se među nas! – u dnu kreveta stajala je profesorka Nada Perišić, načelnik odeljenja.

Telo je konačno počelo da me napušta. Okreću ga svakog jutra i večeri, peru, trljaju, masiraju, mažu... a ja želim samo da me ostave na miru. Noge su mi mlitave, teške, napipam samo krpastu kožu oko kostiju. Na rukama su vene sve nabreklije, vijugaju nadlanicama kao modre žile. Koža mi je suva, perutava, žućkasta, nezdrava. Ne znam koliko dana? nedelja? meseci? ležim ovde. Teško dišem, ne mogu da udahnem. Podmeću mi jastuke pod glavu. Stomak, moj uvek ravan stomak, postao je loptast, pun tečnosti koja preteže na jednu, pa na drugu stranu.

1977. Natalija, Beograd

Natalija je ležala u polumračnoj sobi, uzdignuta na tri jastuka. Jastuci su joj bili podmetnuti i ispod nogu, da ne klizi. Naslutila je da neko ulazi, osetila je kako seda na ivicu kreveta, zateže čaršav i uzima je za ruke.

Velike, tople, suve šake obuhvatile su njene osušene prste. Pokušala je da se seti čije su to ruke... nije je mnogo ruku dodirivalo.

Konačno je otvorila oči. Videla je poznatu figuru, jasan profil, belu hiruršku bluzu i zelenu platnenu masku nemarno vezanu oko vrata.

– Doktore Dima – prošaputala je. Nije mogla da sakrije radost u glasu.

– Profesorka, pa zar ste me poznali? – ugrizao se za jezik.

– Bilo je mračno, evo upaliću lampu...

– Ne, ne treba... – nije želela da joj pusti ruke, da nestane toplina koja je strujala iz njega.

– Bio sam na putu, daleko, u Švedskoj... došao sam kad sam čuo da ste ovde. Da vas vidim, profesorka. I da vam malo pomognem ako mogu.

Konačno je ušla sestra, upalila svetlo i ugurala stočić sa instrumentima. Magija nije nestala. Dima je i dalje sedeo ispred nje, držao joj ruke i smešio se onim svojim vragolastim osmehom, osmehom koji je obezoružavao.

– Profesorka – počeo je odlučno – moramo nešto da odradimo. Prvo da vas pitam da li ste болоvali... vaša jetra je prilično loše.

– Dva puta. Samo dva puta. Znate, nazebi, gripovi, nisam ja patila od toga. – Govorila je polako, kao da traži reči.

– Bolovala sam kao devojčica, devojka, pri povlačenju (primetila je kako je začuđeno podigao obrve, pa povlačenje je bilo tako, tako davno), zadržali su nas u Monastiru, to je danas Bitolj. Sve devojčice, bilo nas je kao jedan razred, sve su obolele od povratne groznice. Ceo Monastir je bolovao od povratne groznice. – Začutala je da se odmori i da udahne.

– Dragica, moja sestra, i druge devojčice su se brzo oporavile, a ja mislim da sam zakačila malariju. Da, da, pravu malariju... i to je dugo trajalo... sve do Mentona, časne sestre su me tamo oporavile. – Ponovo je bila umorna, bez daha.

– A drugi put, za vreme rata, od hepatitisa. Najpre sam požutela, pa skoro pocrnela. I tad sam se dugo oporavljala, ali bio je rat i nije se moglo... – Začutala je.

Dima je ustao, navukao gumene rukavice i nešto se dogovarao sa sestrom koja je pripremala kanile, komprese, rukavice.

– Profesorka, rekao sam vam, vaša jetra... napravila je *ascites*, ja ću to sada evakuisati i biće vam odmah lakše...

– Znam, doktore Dima, znam, odavno ja imam cirozu, ali eto trajalo je...

– Nije samo ciroza, profesorka...

– Znam, doktore Dima, znam, išla sam u Gradsku bolnicu, kao običan pacijent... tamo me bar svi ne znaju. Sve su uradili kako treba... i rekli da imam rak jetre... i da moje godine ne dozvoljavaju... – Ućutala je opet, iscrpljena.

Sestra ju je bez reči pridigla, dodala joj još jedan jastuk ispod glave, otkrila je, smaknula spavaćicu i dodala doktoru tupfere natopljene alkoholom, posle povidonom, a on joj je premazivao kožu trbuha...

– Zaboleće, profesorka, ali samo kratko, odmah će vam biti lakše – govorio je već sasvim profesionalnim glasom.

Osetila je ubod kanile i kako tečnost izlazi iz nje, prolazi kroz sistem za aspiraciju i izliva se u neki sud pokraj kreveta. Udahnula je polako, duboko, pa još jednom... sklopila oči i uživala u dubokom udisanju. Pluća kao da su se vratila na svoje mesto.

– Četiri, pet litara, evo još malo više, skoro šest! – zaključio je Dima i vešto izvadio kanilu, skinuo rukavice, pa opet seo kraj nje.

– Dugo se mi znamo, profesorka... ja sam i kao student dolazio u Zavod, tada je bio Zavod, sada Institut.

– Znam, doktore Dima... i imali ste problem u Komitetu, zbog karakteristike... – Pokušavala je da se seti. – Pravili ste gužvu zbog nepoloženih ispita.

Pogledao ju je začuđeno, a onda se setio nečega, vragolasto se osmehnuo.

– Maltretirali su nas osnovama marksizma i lenjinizma. Dva časa predavanja, dva časa vežbi, koji su se pretvarali u celodnevnu nastavu. Napamet smo učili citate. Onda smo, da razbijemo dosadu, pokušali da pravimo komunistički odgovorne studente. Predložili smo da svaki student svojeručno napiše koje će ispite položiti, kad i sa kojom ocenom. Lepo smo se zabavljali. Pravili javne spiskove. Za nepoložene ispite tražili smo partijsku odgovornost.

– Napravili ste cirkus, Dima.

Setila se, a umorna, nije mogla da govori. Galamili su u amfiteatru Anatomskog. Prozivali studente. Rasplakali studentkinje. Tražili su javno saslušanje svih onih koji nisu odgovorili obavezama. Zaltevali su da vrata stipendije. Predlagali da se apsolventima ukine pravo na školovanje.

– Profesorka, pa jedino ste vi i dekan, je l' to bio Arnovljević ili Šljivić, možda Šahović, shvatili o čemu se radi. Oni oficiri, ko bajagi marksisti, samo su pisali izveštaje i čekali naredbe.

Setila se lepo svega. Tih spiskova izlepljenih po hodnicima ispred svih amfiteatara. Bilo ih je i u Zavodu. Spisak studenata V godine koji su obećali (i potpisali!) da će položiti sve ispite, a položili su jedva pedeset odsto. Peta godina –192 zaostala ispita. Apsolventi – 634 nepoložena ispita!

Dekan Šahović i ona (odgovorna za nastavu) otišli su u Institut za patologiju, pozvali Dimu i društvo (bilo ih je šestoro-sedmoro, svi galamdžije, naizgled neustrašivi, jadno odeveni, usta punih marksističko-lenjinističkih rečenica, primerni članovi partije).

Pozvali su bundžije u nisku prostorijicu ispod amfiteatra, u kojoj su stajali jedni naspram drugih. Šahović ih je dugo gledao kroz one svoje čuvene okrugle naočare, pitao za imena i onda rekao:

– Ako odmah ne prekinete ovaj cirkus, predložiću Rektoratu da vas proteraju i oduzmu pravo na dalje studiranje.

– Ha-ha-ha, prevarili ste se, družo profesore. Zakasnili nekoliko godina. To je moglo pre rata, sada nikako – nasmejao im se u lice jedan od njih.

– Pravilnik o studentskoj odgovornosti nije stavljen van snage. Nikada! Uvek može da se primeni – rekla je mirno Natalija. – Donesite nam odmah vaše indekse. – Okrenula se i izašla. Oproban metod. Ne daj protivniku šansu ni da odgovori, a kamoli da objašnjava.

– Poverovali smo vam, profesorka. Svaku reč! Još kad smo saznali da je predsednik Disciplinske komisije za studente bio vaš profesor. Potukli ste nas do nogu.

Dima je nastavio da priča kako su ostali dole ispod amfiteatra sve dok svi studenti nisu izašli i kako su posle otišli gore, pocepali sve spiskove i bacili sve izjave o polaganju ispita. U ponedeljak je nastava nastavljena kao da ništa nije bilo. Oficiri su im ipak kasnije pisali loše karakteristike.

– Došao sam kod vas u Institut kao student četvrte godine. Nisam znao da ste me zapamtili. Doveo me je jedan bolničar, negde gore, na sprat, u kancelariju. Dimitrije Aleksiću, šta tražite ovde!, presekli ste me s vrata. Vaše vežbe su tek sledeće godine, rekli ste.

– Želim da budem hirurg. Nemam ja vremena da jednom nedeljno idem na vežbe i čekam asistente. Znam šeme svih abdominalnih operacija. – Pokazao joj je veliku svesku sa sopstvenim crtežima. – Dozvolite mi da vežbam na leševima – odgovorio je u jednom dahu, obrisao ožnojeno čelo i seo na stolicu pored vrata.

– Dali ste me Rajku u ruke. Dolazio sam posle podne, uveče... Igrali smo se velike hirurgije. On je bio genijalac. Zvao me je Dime, Dimče. Posle me je vodio u biblioteku, tražili smo stare atlase, nemačke, vašeg profesora.

Zaćutao je i sa setom se setio svog učenja hirurgije. Mogao je da radi šta je hteo. Operisao je po protokolu, probao stare, napuštene

metode, probao nove, kasnije najradije improvizovao. Tada je naučio da se ne boji otvorenog čovečjeg tela. Da ga ne može iznenaditi neka anatomska varijacija ili urođeni poremećaj razvoja.

– Odmorite se sada, profesorka, probajte da pojedete nešto i naspavajte se... Ja ću vas redovno obilaziti... imamo još mnogo vremena za priče... I treći put ste mi pomogli, kad ste 1966. obišli bolnicu u Kraljevu...

Ponovo joj je šakama obuhvatio ruke, protresao ih i spustio na prekrivač.

Dok je izlazio, setila se. Željan je imao tako velike, snažne, suve i tople ruke. Držao ju je kad se pela u džip da je vozi i pokaže joj lepote i tajne Durmitora.

Moja majka, popadija, bila je lepa žena. Zvala se Leposava, zvali su je Lepa. Lepa Leposava! Ponekad, retko, gospoja Lepa, nikad popadija Lepa. Imala sam je četrnaest godina, od rođenja, pa do rata. A očuvale su me druge žene. Nismo bile bliske. Nisam sigurna ni da me je volela.

1900. Teofil, Vrbička parohija

Natalija nije znala da je onih dana 1915. kad su se pakovali za povlačenje i obučeni legali u krevet, Lepa noću, mučena nesanicom, dolazila i sedela pored kreveta u kome su zajedno spavale Natalija i Dragica.

Posmatrala ih je, osvetljene samo prigušenom vatrom koju su održavali i preko noći. Natalija je uvek ležala prava, skoro nepomična, uz zid, na jednom ili drugom boku. Pored je bila skrupčana Dragica, nemirna, okretala se, otkrivala, budila se, pipajući tražila pokrivač i opet se skrupčavala.

Lepa ih je gledala, te dve devojčice koje je začela od istog čoveka, nosila i rodila – a tako različite. Rukom je prelazila preko pokrivača, da ih pomiluje, a da ih ne probudi.

– Natalija... čero moja. Uz muke sam te rodila... da dâ Bog da ti te muke ne osetiš. Jaka si ti, Natalija, jaka i tvrda na oca... Bog vas čvrste stvorio, kao ono drvo, onaj hrast na brdu iznad crkve... Sam, dovoljan sam sebi, ni vetar ni oluja mu ništa ne mogu. Kiša ga kvasi, bije, mrzne ga mraz, a on na proleće razlista... Pa i grom udari u njega, a on sakupi snagu, pa zazeleni, uprkos.

A meni treba čovek, Natalija, kad imam čoveka, ja mogu da živim... bez čoveka ja sam ništa, krpa!

Sveštenik Teofil je doveo ženu u Vrbičku parohiju u fijakeru, u subotu, predveče, nenajavljeno. Uveo je Leposavu, prelepu svoju mladicu, u staru kuću prekoputa crkve, u odžakliju zastrtu pohabanim ćilimima.

Seljani, ako su prethodne večeri i čuli da prolaze kola, nisu obraćali pažnju, a ujutru su ih probudila crkvena zvona, sva tri zvona su odjekivala preko ustalasalih brda. Na brzinu su ulazili u portu uz

Blagoslovi, oče!, pa ljubili ruku mladom, visokom popu neobičnih, malo kosih, sitnih crnih očiju.

– Ima svevideće oči, što probijaju dušu – govorili su kasnije.

Leposava je bila za glavu niža od Teofila, dosežala mu je do ramena, bela, ružičasta, putena. Imala je bujnu smeđu kovrdžavu kosu, koja se na suncu presijavala crvenkasto i zlatasto. Lice su joj krasile krupne, nekad sive, nekad zelenkaste oči, oivičene zlatnim trepavicama. Smejala se zvonko, u plač bi briznula lako. Hodala je hitro, često se osvrćući oko sebe, smešeći se svima.

Nosila je haljine ili suknje uvek pritegnute u struku, na uvek razgolićenom vratu sjajili su se zlatni lančići sa privescima. Devojački sa priveskom, slikom Svete Petke, lančić sa posvećenim krstom koji je dobila na venčanju od muža i lančić sa privescima srca, koje je stavljala kako je koje dete rađala.

Sa ocem Teofilom stigla je u Vrbicu jednog lepog jesenjeg dana, uselila se u staru kuću prekoputa crkve i brzo se nametnula parohijanima, seljanima. Svima se smešila, pozivala ih u dom, šetala se po selu, svraćala u kuće, obilazila zaseoke.

Uvek je nešto nosila, sveže pogače, komad sira, jaja, orahe, preostalu hranu sa crkvenih gozbi, ali i komade platna za vez, izatkane peškire, odeću za decu, prsluke za starce, povezače za žene. Nikad nije primala ništa zauzvrat, a zadivljeni seljaci su je blagosiljali i donosili priloge za crkvu. Tako je se sećala Natalija.

Sledećeg proleća, 1900. godine, rodila je devojčicu. Leposava se porađala, savijala i jaukala dva dana i tri noći, čak su i doktora iz Banje pozvali.

Pop Teofil je klečao u crkvi i molio se: Ne uzimaj je, Bože... Ne uzimaj je, Bože... Na dete nije ni pomislio. (Tek kasnije, mnogo kasnije, kad je i peto rodila, to joj je rekao. Za oprost nije molio.)

Konačno, 14. maja, u ranu zoru doktor je iz polusvesne Leposave izvukao dete. Dugačko, modrikasto i vriskavo, kome se niko nije obradovao.

Doktor je posedeo do podneva, ispijao jednu kafu, jednu rakiju, pa opet kafu, držao Lepu za ruku, mereći joj puls. Kad je zaključio da je dobro, ostavio ju je bledu i iscrpljenu, naslonjenu na velike perjane, bele i izvezene jastuke.

Pop Teofil je stajao pred odškrnutim vratima i gledao kako se porodiljine grudi sporo dižu, a brzo i šumno spuštaju. Vratio se u crkvu, zahvalio glasno Bogu što mu nije uzeo Leposavu i zapalio veliku sveću za zdravlje.

Sutradan, kad su mu rekli da Leposava ne može da doji, poslao je po dojkinju u selo, a devojčicu, još uvek modru i vriskavu, krstio. Dao joj je ime Natalija, on odani obrenovićevac, po srpskoj kraljici koja se rodila 14. maja 1869.

Nataliju je preuzela dojkinja, mlada zdrava seljanka iz Garaša, koja je kod kuće svekrvi i kozama ostavila drugog sina. Vrištava devojčica bi začutala jedino naslonjena na njene velike, tople, mlečne grudi.

Leposava se dugo oporavljala. Kad je uspela da ustane, sedela je pored prozora i gledala seljane koji su je brižno posmatrali naslonjeni na tarabe. Posle četrdeset (ili više) dana, Lepa se konačno pridigla, stavila dete u kolica, prošetala se Glavnom ulicom kroz Aranđelovac, od Vrbice do Banje, popila kafu sa poštarom na terasi jedne bašte i vratila se kući.

Brzo se vratila svom načinu života. Raspitivala se za parohijane, obilazila ih, odnosila ponude. Sve duže je bila odsutna od kuće, sve dalje zaseoke je obilazila. Ubrzo je znala imena svih domaćina, broj sinova i kćeri, imendane i krsne slave, a sve njih je radovao njen dolazak, njena briga iskazana pitanjima o tome ko je ko, gde i šta radi, njene sitne ponude uvijene u bele platnene, vezene peškire.

O devojčici se brinula samo dojkinja. Šetala ju je preko dana po dvorištu i po porti noseći je naslonjenu na grudi, često bi sela na stepenik ili klupicu i podojila je, pa opet šetala da je uspava. Kad su počeli da zidaju novu kuću, prostranu, premestili su ih u neveliku, ali lepu sobu u vajat, svetlu i čistu, u najlepšu sobu koju je dojkinja videla i u kojoj je zadovoljna gajila devojčicu. I tamo su živele sledeće tri godine.

Godinu i po posle porođaja, oko Božića, Leposava je znala da je opet blagoslovena. Malo je povraćala za januarske praznike, pa se onda prolepšala, u proleće procvetala. S ponosom se šetala kroz selo i obilazila zaseoke, odlazila u Banju isturajući okruglasti stomak. Kad

je dete oživelu, bila je sigurna da je sin, naslednik Teofilov, pa se još više ponela. Sredinom septembra se pripremila za porođaj, pozvala doktora iz Banje, ne govoreći ništa Teofilu, koji je crkvenim poslom boravio u Kragujevcu.

Porođaj je počeo ujutru, ni nalik onom mučenju od pre dve i po godine, da bi se završio posle ponoći, u osvit 23. septembra 1902. Rodila je devojčicu koja je zaplakala punim glasom iz zdravih detinjih pluća. Babica je uzela dete koje razočarana Lepasava (greška, morao je biti sin!) nije htela ni da pogleda. Ojađena, udarila je u plač, plakala je i jecala, do večeri oči isplakala. Nekako je preturila noć, presedela, držeći se za svoj ispražnjeni stomak.

Ujutru je ustala, oprala se, raščešljala kosu, presvukla se i nagla nad kolevku koju su joj prineli uz krevet. U kolevci je videla usnulog anđelka, rumenih obraza, napućenih usnica, sa zlatastim kovrdžama koje su provirivale ispod pvoja na glavici. Mala, lepa, mila Lepasava.

Pop Teofil je užurbano ušao, otresajući prašinu sa mantije, obrišao je oprane ruke i hitro preuzeo novorođenče. Podigao ga je visoko, prema osunčanom prozoru. Lice mu se ozarilo kad je ugledao umanjeni lik svoje prelepe žene Lepasave. Nije ni primetio da se nije razočarao što nije sin. – Daće Bog – promrmljao je, a zatim blagoslovio dete i majku. Sutradan je curicu krstio imenom Draga, on odani obrenovićevac, po srpskoj kraljici rođenoj septembra 1864. Kad je kraljica Draga ubijena 29. maja sledeće godine, 1903, osmomesečnu devojčicu su prozvali Dragica.

Lepasava godinama posle drugog porođaja nije ponovo zatrudnela. – Ne da Bog – zadovoljno je mrmljala kad bi joj došlo mesečno pranje. Volela je svog Teofila, krupnog, lepog, kosmatog, od svih poštovanog. S ponosom je u crkvi slušala njegovo pojanje, raskošan, malo promukao bariton, pa kad bi osetila da glas napušta službu i radosno uzleće ka kupoli crkve – pridružila bi mu se svojim skromnim sopranom. Uz nju, pojanju bi se pridružili i očarani parohijani i crkva bi zabrujala od lepote ljudskih glasova.

– Čovek je najpre zapevao, pa progovorio. Zapevao, pustio glas od sreće, od zadovoljstva što je živ, što svako jutro vidi sunce, što svake noći gleda zvezde – govorio je pop Teofil s predikaonice, ne tražeći potvrdu svojih reči u Svetom pismu.

Profesorov udžbenik je bio jedan od prvih ili zaista prvi originalni udžbenik na našem fakultetu. Bili smo nemalo ponosni zbog toga. U posveti na prvom izdanju (1926) pisalo je: „Posvećeno mom ocu Mitru”, a na drugom (1933): „Posvećeno senima moga oca Mitra”.

1900. Profesor, Smederevo

O Profesorovim roditeljima malo se znalo. Kao uostalom o roditeljima i porodicama svih drugih u prosekuri. Nikad se o tome nije pričalo, ni raspitalo. Tu i tamo pojavile bi se neke priče, neproverene, nesigurne, ponekad intrigantne. Pričale se... pa se zaboravile.

Tako se za Nataliju znalo da je protina kći, ništa više. A Profesorov otac Mitar bio je bogati vinarski trgovac iz Smedereva.

Reduša Milka (sestra jedne laborantkinje), koja je spremala Profesoru stan i brinula mu o garderobi, i koja je u stan ulazila na studentski ulaz, pa kroz amfiteatar do stepeništa i gore u stan, sestri je u poverenju odavala male tajne. Ova je kasnije to opet u poverenju prenosila bolničarkama i male tajne su postajale interesantne priče.

– Soba mu je kao vojnička, ali otmena – pričala je Milka. – Samo krevet, vitrina s knjigama i veliki pisači sto. Sve crni nameštaj, težak i nepokretan, kao u vašoj biblioteci. I zeleni prekrivač. A posteljina skupa, sve od belog batista, teška za peglanje... Nigde nema tepiha, pa moram da glancam parket, vidi se svaki trun prašine – jadala se.

– Zidovi su beli i prazni, samo na stolu ima dve slike. Na jednoj, manjoj, gospođa s belim šeširom i suncobranom, sva u belom, s buketom cveća, a to cveće su malo obojili, pa je kao pravo. Na drugoj ista ona, samo mlađa, kao mlada, kad se udavala, pored nje onaj veliki gospodin, stariji od nje, valjda gospodin otac. Na slici se vidi zlatni sat sa lancem, poveliki je bogme... e, pa taj sat je nekad na stolu, a nekad na polici u vitrini, još uvek radi – izveštavala je svoje radoznale druge s vremena na vreme.

Sve je to bilo tačno. Lepa gospođa s velikim šeširom bila je Angela Vajzinger iz Badena kraj Beča, gospodin je bio Mitar Nestorović, vinarski trgovac koji je izvezio belo vino u Baden.

Mitar je kao petnaestogodišnji dečak stigao u Smederevo odnekud sa Kopaonika, sam-samcit, i odmah našao posao, hranu i prenoćište u vinogradima na Plavincu, za koje se pričalo da ih je kupio niko drugi do knez Miloš od turskog spahije. Bistar, vredan i ambiciozan, radio je sve što mu kažu, uz to učio slova i računanje, orezivanje loze, negovanje lastara. Imao je zlatne ruke, sve mu je uspevalo.

Kad se delila dobit, umesto groša tražio je i dobijao čokote loze. Posle pet godina, upisao je prvi vinograd na svoje ime u opštini. Godinu dana kasnije, na jesen, oženio se nadzornikovom kćerkom Smiljanom, uselio u njihovu kuću i počeo s nadzornikom da zida vinski podrum. Smiljana je trudna umrla sledećeg proleća, od barske groznice, a Mitar je s njenim ocem nastavio da gradi vinske podrume i kupuje vinograde.

Ubrzo je postao gazda Mitar i, mada još mlad, primljen je u društvo smederevskih trgovaca. Najviše je bio uz braću Todorović, koji su izvozili žito i tovljenike u Austriju. Kad su ga jednom prilikom povelili lađom u Beč, da vodi knjigu računa i carina, otvorio mu se novi svet.

Po povratku je radio s dvostrukim elanom. Što više vinograda, što više podruma s bačvama belog vina. Obilazio je stare vinograde i trgovce, razgovarao s njima, čašćavao, zapitkivao. Učio je nemački od Gustava, pisara i prevodioca u opštini. Noću je pravio beleške i velike planove.

Dvadesetak godina po dolasku u Smederevo postao je gospodin Mitar Nestorović. Imao je kuću i magaz u Glavnoj ulici, vinograde na Plavincu, fijaker s konjima, sakupljene i skrivene dukate i, pre svega, pošteno i časno ime.

Redovno je, svake godine, odlazio na dve nedelje u Baden, malo, raskošno banjsko mesto pored Beča. Dovožio je vino tamošnjim hotelima, upoznao se s hotelijerima i drugim trgovcima, ušao u njihovo društvo i bez zavisti gledao bečku aristokratiju.

Baden je bio tačno po njegovoj meri i ukusu (naknadno stvorenom, prefinjenom). Odsedao je u dobrom hotelu, danju se šetao ogromnim, lepo uređenim parkom, zagledao aristokratske bečke porodice koje su dolazile u banjska kupališta, uveče išao u kazino.

Nije mnogo govorio, da ne prepoznaju njegov oskudni nemački rečnik. U kafeima u parku više je gledao nego čitao nemačke novine, ostavljao dobre napojnice, pa su ga uvek radosno primali. U kazinu je gubio ili dobijao istu količinu novca i stekao glas trezvenog trgovca. Obraćali su mu se sa *Sehr geehrter Herr Nestor! Viele ehrwürdiger Herr Nestor!*¹ Ponosio se svojim položajem u tom otmenom mestu.

U Badenu je 1880. upoznao mladu Angelu, kćerku vinogradara i trgovca Vajzingera. Bila je to ljupka, živahna, lepa i obrazovana gospođica. Od oca je nasledila zapuštene vinograde, ispražnjen vinski podrum, deo kuće na Gradskom trgu i dugove. Prosci su se povremeno vrteli oko nje, a kad bi saznali za dugove, nestajali bi bez reči.

Angela je sa zadovoljstvom primala pažnju her Nestora, očevo poslovnog partnera. S nestrpljenjem je čekala da dođe po nju ujutru i da je odvede na belu kafu u banjski park, da se prošetaju oko prelepe fontane sa sirenom na vrhu (Udala se za čoveka i dobila besmrtnu dušu, a posle ga zbog ljubomore ubila – pričala je uzbuđena Angela) ili posede na belim klupama ispred Mocartovog paviljona. Dobronamerno je ispravljala njegov nemački jezik, učila ga otmenim frazama.

Vraćala se u svoj stan, presvlačila, birala šešire, pa posle podne opet izlazila s njim u park. Slušali su Štrausove koncerte, šetali se i odlazili na večeru u hotele kojima je prodavao vino, gde su ga sa uvažavanjem primali. Kad joj je saopštio da je svoj dvonedeljni boravak produžio za još dve nedelje, počela je da se raspituje o Smederevu, putovanju Dunavom, o srpskom knezu.

Mitar se vratio u Smederevo pun novih planova. Dva meseca kasnije ponovo je otišao u Baden, ovoga puta s najmlađim Todorovićem. Zaprošio je Angelu, koja je to sa zebnjom očekivala. Najpre je primila pravoslavnu veru, krstila se u srpskoj Crkvi Svete Trojice na Flajšmarktu u Beču, brzo se venčala u istoj crkvi i još brže ukrkala u lađu za Srbiju.

U Smederevo je stigla kao Anđelija, s mužem Mitrom, dvostrukim kumom Todorovićem, bidermajer nameštajem iz očeve kuće i sluškinjom, družbenicom, Mince.

¹ Nem.: Dragi gospodine Nestore! Mnogopoštovani gospodine Nestore!

Gospođa Anđelija je postala dragulj u bogatstvu Mitra Nestorovića, koji je on svuda s ponosom pokazivao.

Sa skrivenim gnušanjem živela je u Smederevu nekoliko meseci. Proslavila je s mužem Svetog Nikolu, išla u Crkvu Uspenja Presvete Bogorodice svake nedelje na liturgiju, kao i za Božić i za Uskrs, primenila sve srpske običaje koje je naučila od učiteljice i prote Pavla (oboje su znali nemački).

S Mitrom je redovno obilazila vinograde i pokazivala mu mesta gde je najbolje napraviti malu kuću, kao što su letnjikovci u Badenu.

Vila je sagrađena za godinu dana i Anđelija je tamo preselila svoj bidermajer nameštaj i mnoštvo neraspakovanih sanduka koji su u međuvremenu stigli iz Beča.

Dve godine kasnije, 1884, rodila je sina Nikolu.

Tada je gospođa Anđa (Anđelija je zvučalo nekako mladalački, neozbiljno) postala kraljica majka, a novorođeni Nikola princ u Mitrovom domaćem kraljevstvu. Tek tad je Mitar seo da kuje planove. Što više vinograda, što više podruma, što više vina.

Sve najbolje iz Beograda i skupoceno iz Beča dolazilo je u Smederevo, u vilu u vinogradima.

Gospođa Anđa se ponosila sinom Nikolom, a Mitar i Anđom i sinom.

Obećao je sebi da će ga dati na najbolje škole, u Beograd, a ako Bog da i na Univerzitet u Beču.

Da on, Mitar, nepismeni dečak koji je došao u Smederevo, stavi na zid bečku diplomu svoga sina. A pored diplome portrete, svoj i Anđelijin, koje je dao da se naprave u Beogradu.

Nikola je nasledio sve najbolje osobine i oca i majke. Vrednoću, razboritost, veliku radnu energiju, smisao za lepo, a najviše želju da se ponosi, pohvali, da niže uspehe, da se meri s najboljima i da bude bolji od njih.

Najranije čega se sećam jeste da sam kao devojčica uvek imala muke s kosom. Plakala sam (krišom) kad su je prali, a kad su je sušili na suncu (zimi pored peći), širila se na glavi kao plast sena. Dugo sam nosila pletenice. Jedino je tako mogla da se ukroti. Godinama kasnije, dok sam studirala, rešila sam da je se oslobodim. Isekli su je ravno ispod uha, kako je tada bilo moderno. Sve je postalo mnogo lakše. Kosa je morala da bude čista, sjajna i da se s vremena na vreme skrati. Smeđe kovrdže su mi obavijale glavu, ali teško ih je bilo ispraviti.

1900. Natalija, Vrbička parohija

Natalija je bila najstarija, najviša, najpametnija, ružna kćerka popa Teofila. Od njega je nasledila visok rast, uska i prava leđa, dugačke ruke i noge. I glavu kao odsečenu. Visoko ravno čelo, istaknute jagodice, poveći nos, jaku četvrtastu bradu. Bledo lice presecale su uske, ravne usne koje su se retko razvlačile u osmeh zatežući se preko krupnih, belih zuba. Očevu glavu krasila je gusta, tamna valovita kosa, uvek podsečena do ramena, i jaka kovrdžava brada koja je s brkovima prekrivala velika usta tankih usana.

Oboje su imali duboko usađene, sitne trnjinate oči, neumorne i sjajne, oivičene gustim tamnim trepavicama iznad kojih su bile tamne, ravne obrve. Natalija je rano naučila da zbunjuje ljude gledajući netremice u njih.

Natalijina kosa je bila jaka, gruba, sivkastosmeđa, neugledna, loša kopija majčine kovrdžave kestenjaste kose koja se na suncu presijavala zlatasto. Majka je kosu uvek skupljala u punđu na temenu iz koje su ispadali nemirni pramenovi, a Natalija je imala dve ravne debele pletenice koje su se pružale niz leđa. Pletenice joj je plela Stanojka.

Rodila se 1900. Kad je naučila da broji, nikad nije znala da li je taj broj, 1900, kraj prethodne stotine ili početak nove. Ni učitelj joj nije sasvim objasnio.

– Zar je to važno, Natalija? – rekao je. – Možeš da pripadaš i jednom i drugom veku! Ne može to svako! To je raskršće vekova,

prelomna epoha, tada se dešavaju važne stvari i rađaju značajni ljudi. – Kao da ju je tešio.

Kasnije, kad je naučila da čita enciklopedije kod gospođe Radević, pokušavala je da sazna zašto je ta 1900. važna. Imala je malu beležnicu u kojoj je beležila svašta, pa i događaje iz te godine, za koje je saznavala uglavnom kasnije, dok je išla u gimnaziju u Beogradu ili studirala u Lionu. Konačno, posle rata, 1950, na svoj rođendan, kupila je te beleške, dopunila ih i stavila u jedan koverat, pa u mali, starinski, kartonski kofer u ormanu u Dragičinoj sobi.

Prvo što je zapisala bilo je:

1. Englezi i Bugari vode rat u Južnoj Africi. Pobili su u Parbergu, ne mogu da nađem gde je to na zemljopisnoj karti. (Reč Bugari bila je precrtana mastilom druge boje i iznad napisano Buri.)

2. U Nemačkoj, u vojvodstvu Baden, žene mogu da studiraju na velikim školama. Gospođa Radević kaže da svako ko hoće da studira mora da zna nemački.

3. U aprilu je u Parizu otvorena Svetska izložba, najveća na svetu.

Zove se *L'Exposition Universelle de 1900 à Paris*. Pariz je najlepší grad na svetu. Otvorene su tada druge Olimpijske igre, na kojima su prvi put učestvovalе žene (dopisano drugim mastilom, a reč žene podvučeno, kao i pod drugom tačkom). Počela da radi podzemna železnica koja se zove metro! Sa madam Renuven sam gledala albume i razglednice sa izložbe.

4. U Kini je počeo rat koji se zove Bokserski ustanak. Kinezi su ubijali kineske hrišćane i evropske misionare. I rušili su crkve i strana poslanstva. Čula sam da u Kini vlada carica, zove se Ci Ksi ili Cu Ksi. Rat se završio kad su evropski i japanski vojnici osvojili Peking. To je glavni grad Kine.

5. Daleki kontinent Australija postao je član Komonvelta (piše se *Commonwealth*, znači opšte dobro). Engleska kraljica Viktorija postala je i njihova kraljica.

6. U gradiću Monca, u Italiji, jedan anarhista (ubica) ubio je italijanskog kralja Umberta. Nasledio ga je princ Viktor Emanuel. Njegova žena je naša Jelena, kćerka kralja Nikole. Tvrde da je ona sad najlepša kraljica. Stanojka kaže da je kršna i visoka, viša od kralja.

7. Venčali su se naš kralj Aleksandar Obrenović i dvorska dama Draga Mašin. Kum im je bio ruski kralj Nikola Drugi, preko svog veleposlanika. Otac Teofil kaže da su Srbi prokleti (ili je rekao grešni?) otkad su ubili svetlog kneza Mihaila Obrenovića. I da je Draga omađijala i zavela ovog Aleksandra. Ipak, kad se rodila moja mlađa sestra, krstio ju je Draga!

Nauka:

1. Amerikanac Mihajlo Pupin izmislio je u Njujorku aparate za prenos telefonskih i telegrafskih poruka na veliku razdaljinu. Na telefonu se priča. Na telegrafu se piše. Pupin je živio i radio u Njujorku. Tamo je živio i radio i Nikola Tesla. Učitelj nam je uvek govorio da su to dva najveća Srbina, dva najvažnija srpska imena. Kaže da su naučnici važniji od kraljeva i vojskovođa.

2. Na Bodenskom jezeru u Nemačkoj (znam gde je to) pušten je ogroman vazdušni balon koji može da leti, zovu ga dirizabl ili ceppelin. Videla sam sliku u novinama. Volela bih da se vozim u njemu, a Jevrem kaže da je to đavolska rabota.

3. Podignuta je prva centrala u Srbiji, koja pomoću vode pravi struju, u gradu Užicu, na reci koja se zove Đetinja. Tu centralu je izmislio Nikola Tesla, onaj najvažniji Srbin koji je u Americi.

4. Nemački naučnik Maks Plank izmislio je kvantnu teoriju, ne znam šta je to i niko ne zna da mi objasni. U novinama je pisalo da energija radijacije potiče od kretanja nevidljivih delića, kvantova! Kako ih znaju kad su nevidljivi?

Rođeni:

1. Ja, Natalija Teofilović, od oca Teofila i majke Leposave. Moj otac je sveštenik, paroh Vrbičke crkve u Arandelovcu. Zove se Nikola, ali niko ga ne zna i ne zove po krštenom imenu.

2. Princeza Marija, kćerka rumunskog kralja Ferdinanda, a posle jugoslovenska kraljica. Udala se za kralja Aleksandra 1922, a 1934. ostala udovica. Otac Teofil mi je pričao da je za vreme balkanskih ratova brinula o srpskim ranjenicima. I da je rodila tri sina, a da su njegovi Obrenovići umrli bez poroda.

Rođeni još (dodala je kasnije): Žak Prever, francuski pesnik, recitovali su njegove pesme kad sam prvi put bila sa Žozetom u Parizu,

njegova poezija je jedina koju sam čitala, uvek na francuskom; Hajnrih Himler, nemački nacistički vođa, komandant Gestapoa, jedan od najmoćnijih ljudi Trećeg rajha; Frederik Žolio Kiri, francuski naučnik i istraživač, muž Irene Kiri koja je 1935. dobila Nobelovu nagradu za hemiju; Emil Škoda, poznati Čeh, inženjer, industrijalac i proizvođač oružja; Erih From, Nemač i Amerikanac, psiholog, psihoanalitičar i sociolog; Antoan de Sent Egziperi, pilot, pesnik i pripovedač.

Umrli (važnije je kad se rodiš!): Fridrih Niče, nemački filozof, mislilac, kritičar, filolog, pesnik i kompozitor, objasnio je nihilizam i prvi spomenuo natčoveka. O njemu sam čitala u knjigama Štefana Cvajga *Nekadašnji svet* i *Zvezdani časovi čovečanstva*. Diskutovala sa Profesorom.

Dopisala je naknadno: Oskar Vajld, engleski (irski) književnik i pesnik, esteta i ekscentrik. Genije, alkoholičar, koji je zbog svoje poročne ljubavi prema prijatelju bio dve godine u zatvoru. Volim njegovog Dorijana Greja. I misao da ništa ne može izlečiti dušu osim razuma!

Jutros me je probudio miris peciva, kifli. Podsetio me je na kroasane madam Renuven, uvek vruće, mirisne, hrskave... I na Stanojkine pogače i hlebove. Onda je preovladao miris bolnice i zvuci lekarske vizite u prolazu. Čvršće sam zatvorila oči, kao da spavam, da me zaobiđu. Stanojka je govorila: kuća u kojoj se ne peče hleb – nije kuća!

1903. Natalija, Vrbička parohija

U proleće 1903. nekoliko dana je padala velika kiša. Dan i noć se slivala s neba na kuće, dvorišta, njive i drumove, sve je bilo natopljeno vodom. Kaljavo i blatnjavo. Otac Teofil je odlazio iz kuće u portu i crkvu visoko zadignute mantije, tako isto se vraćao i ulazio u kuću mokar, voda mu se cedila niz kosu i bradu i sa mantije na pod.

Svi su se skupljali u staroj kući, u odžakliji, kraj vatre, od nove su se nazirali samo temelji napunjeni vodom. Izlazio je samo onaj ko je morao.

Jednog dana, pred večernje, začula se neobična buka pred kapijom. Neko je lupao i vikao:

– Hej, dobri ljudi, ima li koga? Primajte u kuću, pogibosmo iskusmo. Crkva je ovde, imate li popa? Otvarajte, ljudi!

Neko je otvorio vrata i kroz mlazeve kiše na kapiji su se nazrele kola s dva konjića i ljudske prilike koje su silazile s kola, nameštale arnjeve, nešto pomerale. Konačno jedna od njih siđe i uputi se na vrata, pred oca Teofila, koji ih je ispunio svojom krupnom prilikom.

– Idemo iz Stare Srbije, oče. Pomaže Bog! Bežimo od arnautskog zuluma. Tuće kuća se povuklo, možda više, bežanija, oče. Uputili se u Mačvu, a ja zalutao. Tražim popa, da pokopam oca. Pucali u njega dušmani arnautski, u grudi, u srce valjda, a on samo tražio da ga sahranim u srpsku zemlju... Pa evo nas ovde, oče. Sudbina dovela... – u jednom mahu izgovorio je omanji čovek, natopljen kišom, gužvaćući mokru šajkaču u rukama.

Tako su Jevrem, Stanojka i Vojislav, Vojkan, ušli u život i kuću vrbičkog paroha Teofila.

Otac Teofil je povikao komšije, svi su se skupili i uveli novodolice u kuću, a pokisle i gladne konjiće u štalu. Ubrzo su od majstora

doneli kovčeg, prebacili u njega telo ubijenog Jevremovog oca i doneli u crkvu.

Tad se ispred Teofila pojavila žena uvijena u neke krpe i ponjave, mokra, do tada nevidljiva, držeći zavežljaj u rukama. Podigla je zavežljaj i plačnim glasom promucala:

– Krsti ga, oče. Da ne umre nekršteno. Boga sam molila da živo stigne u crkvu. Krsti ga, oče, Bogom te ljubim!

Razotkrila je mokre krpe i otkrila detence, žgoljavo, glavato, mlitavo. Samo su mu se sićušne grudi, kao ptičje, povremeno, drhtavo uzdizale.

– Leposava, Lepa, pogledaj, pomози овде – povikao je Teofil i uputio se na vrata.

Iz sobe je izašla Lepa, lepa i mirisna, noseći zlatokosu devoјčicu u rukama. Stavila je svoje dete na banak, a od one sirotice preuzela drugo, tanušno i mlitavo. Veštим pokretima skinula mu je vlažne krpe s tela, uvila ga u peškire koje je pokupila usput, obrisala mu glavicu i stavila ga na grudi. Da ga podoji. A ono mučeniče, kao da je osetilo život u toj toploj, mlečnoj dojci, meškoljilo se, nameštalo ustašca... i najzad prosisalo. Sisalo je malo, pa dremalo, budilo se i opet sisalo, a Lepa ga je grejala svojim telom i rukama.

Crkvenjak je otvorio crkvu, ledenu, ali suhu, i osvetlio je s nekoliko sveća. Ušli su Teofil i Jevrem, Lepa noseći uspavano dete, uvijeno u peškire, na kraju komšija pozvan da bude kum detetu.

Otac Teofil je duboko verovao u svetu tajnu krštenja i obavljao ju je s radošću. Miropomazao je dete i dok je tri puta obilazio krstioniku, kum je šapatом pitao Jevrema:

- Koje ime da mu dam? Muško li je? Žensko?
- Muško! A šta znam? Gde smo mi došli?
- U Vrbicu. Sad je to Arandelovac.
- Pa onda, može li Arandel?

I otac Teofil ga je krstio imenom Arandel. U ime Oca, Sina i Svetog duha.

Sutradan ujutru sahranili su Jevremovog oca.

Detence Arandel umrlo je istog dana, pre nego što su se vratili s groblja. Majka ga je držala sedeći na podu, klatila se s detetom i zahvaljivala Bogu:

– Hvalim te, Bože, umrlo je kršteno. I podojeno, nahranjeno, zagrejjano. Primi ga, Bože, kod sebe... Kršteno je, nahranjeno, nije umrlo gladno i žedno... Oče naš, iže jesi na nebesi, da svjati se ime tvoje...

Nije prestajala da se moli ni kad su od drvodelje doneli mali kovčeg, stavili dete u njega i odneli na groblje.

Kiša je padala i sledećih dana. Jevrem, Stanojka i Vojislav, koga je malo ko primetio, smestili su se u koš. Svako jutro Stanojka je išla na groblje, palila sveće i oplakivala dete. – Zavijala je kao kuja, kao vučica kad joj pobiju mlade – pričalo se kasnije.

Ništa to nije znala Natalija, koja se, kao i uvek do tada, nemo smeštala u neki kut i bez reči posmatrala šta se zbiva. Sve joj je ispričala Stanojka sledeće godine i svake sledeće ponavljala, kad je išla na grob svekru i detetu da posadi prvo prolećno cveće.

Natalija nije znala ni da je posle sedam dana Jevrem sačekao Teofila na kapiji i smerno rekao:

– Oče, mi nemamo kud, nazad ne možemo, napred ne znamo. Ovde imamo ta dva groba...

– Gospod vas poslao, Jevreme... ima mesta, ostanite dok se ne snađete.

Konačno je kiša prestala. Granulo je sunce, toplo, pretoplo, isušilo zemlju, isklijalo travu, rascvetalo dren u ogradama i džanarike u voćnjacima.

Jevrem se razradio po dvorištu i porti. Razvaljivao je stare tarabe i postavljao nove. Popravio kapije, ozidao stepenike. Zamenio je daske na vajatu, popravio krov, pa se tamo uselio sa Stanojkom. Proširio je štalu, izdelio je, izbacio đubre i staru slamu, popločao je. Sagradio je pored štale sobičak u koji se smestio Vojislav. Po dvorištu je pravio lepe široke staze od cigala.

Stanojka je nemo radila uz njega, a kad su opravili i okrećili pekaru, počela je da mesi hlebove. Zamesi testo uveće, pa rano ujutru potpali pekaru i peče prvo lepinjice i za ukućane i za prolaznike, a posle hlebove. I celo dvorište je mirisalo na te hlebove, okrugle, žute, velike.

Ćutljiva Stanojka je uzela uz sebe ćutljivu Nataliju, davala joj testo da se igra i da pravi lepinjice, da s njom pere sudove, prosejava

brašno. Zajedno su pravile i pite, razvijuše, savijuše, sirnice, zeljanice, slatke pite i kosovsku filiju.

Uveče su sedele pred kućom (Jevrem je napravio klupu) i Stanojka je pričala priče iz starog kraja: o devojci koja je cara nadmudrila, o čardaku koji nije ni na nebu ni na zemlji, o čudotvornom prstenu, o aždaji i carevom sinu...

Tako je Stanojka počela da priča priče. Sedela je, plela čarape, stalno je plela vunene čarape i pričala... pričala... nekoliko godina. Sve dok nije počeo rat... Prvo je pričala meni, posle meni i Dragici... I seoskoj deci posle liturgije. Uvek iste priče, a uvek drugačije. Onda je odlazila da podmesi testo za hleb i lepinje... Ne znam kad sam zaboravila Stanojkine priče, ali setila sam ih se jutros, sa mirisom sveže pečenog hleba.